

Tuomas Ojanen

4.3.2025

Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

HE 212/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perusopetuslain muuttamisesta

Pääasiallinen sisältö

1. Esityksessä ehdotetaan muutettavaksi perusopetuslakia puhelimien ja muiden mobiililaitteiden käytön osalta siten, että puhelimen käyttö oppitunnin aikana sallittaisiin vain tiettyihin laissa säädettyihin tarkoituksiin. Lisäksi koulun olisi annettava tarpeelliset järjestyssäännöt puhelimien ja muiden mobiililaitteiden käytöstä ja säilytyksestä työpäivän aikana. Lisäksi ehdotetaan perusopetuslakiin eräitä muita muutoksia. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.8.2025. Opetuksen tavoitteita koskeva muutos on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.8.2026.
2. Esityksen tavoitteena on vahvistaa opettajien ja rehtoreiden toimivaltuuksia puuttua puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöön työpäivän aikana. Oppituntien aikana puhelinten tai muiden mobiililaitteiden käyttö olisi pääsääntöisesti kielletty ja sallittu vain esityksessä säädettyin edellytyksin. Esityksen mukaan koulujen tulisi määrätä järjestyssäännöissään puhelimen tai muun mobiililaitteen käytöstä ja säilytyksestä työpäivän aikana. Jos kuitenkin oppilas häiritsee opetusta tai oppimista puhelimella tai muulla mobiililaitteella, olisi rehtorilla tai koulun opettajalla yhdessä tai erikseen oikeus työpäivän aikana ottaa haltuunsa oppilaan puhelin tai muu mobiililaitte. Esityksen mukaan ehdotetun sääntelyn tavoitteena olisi vahvistaa ja parantaa oppilaiden keskittymistä opetukseen ja koulun muuhun toimintaan. Lisäksi vahvistettaisiin opetukseen osallistuvan oikeutta turvalliseen opiskeluympäristöön. Perusopetuslaissa säädettyjä kurinpitokeinoja ei esityksellä muutettaisi.
3. Esityksen mukaan kouluilla olisi jo voimassa olevan lainsäädännön perusteella mahdollisuus järjestyssäännöissään kieltää puhelimen käyttö oppituntien aikana. Järjestyssäännöissä voidaan esityksen mukaan myös puuttua välitunnilla tapahtuvaan puhelinten häiritsevään käyttöön. Järjestämissääntöjen laatiminen oppilaiden puhelimien tai mobiililaitteiden käytöstä ei kuitenkaan ole ollut kouluille pakollista, mistä syystä koulujen järjestyssääntöjen välillä on ollut vaihtelevuutta.
4. Esityksen säätämisperustelujen mukaan "keskeisiä huomioitavia perusoikeuksia ovat "perustuslain 16 §:n mukainen oikeus opetukseen, 21 §:n mukainen oikeus oikeusturvaan ja hyvään hallintoon, perustuslain 6 §:n mukainen oikeus yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen, 7 §:n mukainen oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, 10 §:n mukainen yksityiselämän suoja, 12 §:n mukainen sananvapaus, 15 §:n mukainen omaisuuden suoja, 22 §:n mukainen julkisen vallan velvollisuus turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen (s. 45).

5. Säättämisjärjestysjaksossa lakiehdotusta on myös arvioitu 2 §:n 3 momentin ja 80 §:n lailla säättämisen vaatimuksen näkökulmasta sekä suhteessa perustuslain 121 §:n mukaiseen kunnalliseen itsehallintoon. Lisäksi esityksessä on tehty selkoa esityksessä ehdotetun sääntelyn suhteesta kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, erityisesti YK:n lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (SopS 59 – 60/1991, jälj. lapsen oikeuksien sopimus) sekä vammaisten henkilöiden oikeuksista annettuun yleissopimukseen (SopS 27/2016, jälj. vammaisyleissopimus).
6. Hallituksen esityksen säättämisjärjestysperusteluissa arvioidaan, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lainsäätämisjärjestyksessä. Hallitus pitää kuitenkin suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi lausunnon arvioitaessa omaisuuden suojaa niissä tilanteissa, kun opetuksen järjestäjä ottaa oppilaan puhelimen tai muun mobiililaitteen haltuunsa. Lisäksi pidetään suotavana, että perustuslakivaliokunta arvioisi puhelimen ja muun mobiililaitteen käytön rajoittamista mm. sananvapauden ja yksityiselämän suojan kannalta.

Arvio

7. Esityksen säättämisjärjestysjaksossa esitetyn mukaan “(p)uhelimen ja muun mobiililaitteen käytön rajoittamisessa ei ole kuitenkaan kysymys ainoastaan perusoikeuksien rajoittamisesta, vaan kyse on myös turvallisen oppimisympäristön mahdollistamiseksi annettavista velvoitteista ja toimivaltuuksista opetuksen järjestäjille sekä rehtoreille ja opettajille”. (s. 46) Säättämisjärjestysperusteluissa myös katsotaan, että “ (e)hdotettua sääntelyä voidaan pitää lähtökohtaisesti perusoikeusmyönteisenä ja lapsen oikeuksia vahvistavana” (s. 45), ja että ehdotettu puhelimen ja muiden mobiililaitteiden käytön kieltä oppitunneilla “merkitsee jossakin määrin perusoikeuksien rajoittamista.” (s. 46)
8. Nähdäkseni näihin käsityksiin voidaan suurelta osin yhtyä. Ehdotetussa sääntelyssä ei ole kysymys yksinomaan tai edes keskeisesti kysymys perusoikeuksia rajoittavasta tai niihin puuttuvasta sääntelystä. Ylipäätään siitä, että ehdotettu sääntely rajoittaisi oppilaan puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöä *oppitunnin aikana* muuhun kuin oppimistarkoitukseen tai henkilökohtaiseen
9. terveydenhoitoon, ei vielä sellaisenaan seuraa, että ehdotettua sääntelyä tulee arvioida perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusedellytysten kannalta, koska tarve arvioida ehdotettua sääntelyä perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusedellytysten näkökulmasta syntyy ensinnäkin vain sillä edellyksellä, että ehdotetun sääntelyn katsotaan kuuluvan jonkin perus- ja ihmisoikeuden soveltamisalaan. Silloinkin, kun ehdotetun sääntelyn katsotaan olevan jonkin perus- ja ihmisoikeuden soveltamisalalla, on vielä erikseen arvioitava sitä, rajoittaako sääntely perus- ja ihmisoikeutta.
10. Nähdäkseni se, että puhelimen tai muun mobiililaitteen käyttöä rajoitettaisiin oppitunnilla muuhun kuin oppimistarkoitukseen tai henkilökohtaiseen terveydenhoitoon, merkitsee korkeintaan vähäistä perusoikeuksien rajoittamista, varsinkin jos ja kun tällainen rajoittaminen parantaa koulurauhaa ja edistää oppimista sekä sitä myöden toteuttaa perustuslain 16 §:n 1 momentissa jokaiselle oppilaalle perusoikeutena turvattua oikeutta perusopetukseen perustuslain 22 §:ssä tarkoitettulla tavalla. Lisäksi on selvää, ettei perusoikeussuojaa edes nauti sellainen

oppimistarkoitukseen tai terveydenhoitoon liittymätön mobiililaitteiden käyttö, joka häiritsee opetusta tai oppimista.

11. Kaiken kaikkiaan voidaan mielestäni yhtyä esityksen keskeisiin johtopäätelmiin ehdotetun sääntelyn suhteesta perustuslaissa turvattuihin perusoikeuksiin sekä kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa turvattuihin vastaaviin ihmisoikeuksiin.

Lakiehdotuksen 29 §

12. Lakiehdotuksen 29 §:n 4 momentin mukaan ”oppilas ei saa käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta oppitunnin aikana lukuun ottamatta niiden käyttöä opettajan luvalla oppimistarkoitukseen taikka rehtorin tai opettajan luvalla henkilökohtaiseen terveydenhoitoon”.
13. Yksityiskohtaisissa perusteluissa on tehty tarkemmin selkoa säännösehdotuksesta. Perusteluista muun muassa ilmenee, että puhelinta tai muuta mobiililaitteita voidaan käyttää oppitunnin aikana oppimistarkoituksen ja henkilökohtaisen terveydenhoidon ohella myös ”oppilaiden yksilöllisten tarpeiden tukemiseen, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja oppilaan tuen tarpeisiin apuvälineenä, esimerkiksi kommunikoinnin tukemiseen ja digitaalisina apuvälineinä.” (s. 38) Esityksen mukaan säännösehdotus ei estä sitä, että oppilas saisi käyttää hänen toimintakykyä ylläpitäviä digitaalisia laitteita oppimiseen tarvittavina apuvälineinä ja silloin, kun oppilas tarvitsisi puhelinta tai mobiililaitetta vammasta aiheutuvan toimintarajoitteensa vuoksi.
14. Se, että mobiililaitteita voitaisiin käyttää myös oppilaan yksilöllisten tarpeiden tukemiseen, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja oppilaan tuen tarpeisiin apuvälineenä, on tietenkin perusteltua ottaen huomioon muun muassa tarve turvata vammaisten oppilaiden oikeuksien toteutuminen vammaisyleissopimuksen mukaisesti (ks. myös s. 47). Ongelmana kuitenkin on, ettei mahdollisuus käyttää mobiililaitteita myös oppilaan yksilöllisten tarpeiden tukemiseen, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja oppilaan tuen tarpeisiin apuvälineenä, ilmene itse pykäläehdotuksesta, vaan ainoastaan sen perusteluista, joiden valossa mahdollisuus käyttää mobiililaitteita oppilaan yksilöllisten tarpeiden tukemiseen vaikuttaisi olevan ”jotain muuta” kuin säännösehdotuksessa tarkoitettua mobiililaitteiden käyttöä oppimistarkoitukseen. Koska vammaisuus ei ole sairaus, lakiehdotuksen 29 §:n 4 momentin mukainen mahdollisuus käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta ”henkilökohtaiseen terveydenhoitoon” ei myöskään säännösperusteisesti turvaa esimerkiksi kehitys- ja puhevammaisen oppilaan oikeutta käyttää mobiililaitteita kommunikointiin, tiedon käsittelyyn helpotetussa muodossa sekä toiminnanohjaukseen, taikka näkövammaisten oppilaan oikeutta käyttää puhelinta tai muuta mobiililaitetta apuvälineenä näkemiseen. Nähdäkseni oikeudesta käyttää mobiililaitteita oppitunnin aikana myös oppilaan yksilöllisten tarpeiden tukemiseen, toimintakyvyn ylläpitämiseen ja oppilaan tuen tarpeisiin apuvälineenä, tulisi säätää selvemmin lakiehdotuksen 29 §:ssä, eikä jättää asiaa vain lain säännöksen yksityiskohtaisten perustelujen varaan.